

hány valóságos panaszlevél anyagát gyúrta össze Tiborc panaszának íráskor. Tanulságos lenne például az alföldi jobbágypanaszok összegyűjtése is. De a Dunántúlon se lehetett külön belyezet. Még a birtokára visszavonult Berzsenyi is humánusabb bánás- és életmódot követel a jobbágyoknak *A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól* (1833) írt felvilágosult szellemű tanulmányában.

A levelek olvasásakor az a kérdés is fölvetődik bennünk, hogy vajon kik írták, kik fogalmazták meg a panaszokat? Nyilvánvalóan falusi értelmiségiek, hiszen a jobbágyok általában írástudatlanok voltak. Ismét csak Tiborcot idézzük: „Hahogy panaszkodni akarunk, előbb / Meg kell tanulnunk írni...” „S ha tán utolsó fillérünkre egy / Törvénytudó felírja a panaszt: / Ki írja föl keserves könnyeinket,” — Pontos szituációjellemzés! Szinte látjuk a toporgó-jajgató panasztevőket, akiknek fájdmából az udvariassági

formulák és sztereotip fordulatok ellenére is megmarad valami — valami, de nem minden. Ne keressük hát a képzeletbeli rokont mindig más és más formában megszólítani tudó Mikes Kelemen levélírói kvalitásait. Hiábavaló lenne a rangos erdélyi levéltudománymal való összehasonlítás is. Itt még titkos kacintás sincs az irodalom felé — még az Arany János által fogalmazott két kötetzáró levél esetében sem. A levélírás itt kényszer, melyet az egyéni vagy közös sors nyomorúsága diktál. „A rajtunk elkövetett sok kegyetlenségeket már tovább lehetetlen, hogy szenvedjük” — mondják ki a magyarlétai jobbágyok, akik már attól sem riadnak vissza, hogy „egynéhányat ütögessenek” vasvilláikkal az önkényeskedő tisztartón. Nem kétséges, hogy az elégedetlenség kifejezésének eme új formája már a forradalom felé mutat. (*Kriterion, Bukarest, 1971.*)

OLASZ SÁNDOR

